

Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport
Golfpark Weleveld te Borne/Tubbergen

16 januari 2002

1212-37

ISBN 90-421-0926-2

Utrecht, Commissie voor de milieueffectrapportage.

INHOUDSOPGAVE

| | |
|---|-----------|
| 1. INLEIDING | 1 |
| 2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES | 2 |
| 3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING | 3 |
| 3.1 Probleemstelling..... | 3 |
| 3.2 Doelstelling..... | 3 |
| 3.3 Besluitvorming..... | 4 |
| 4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN | 5 |
| 4.1 Algemeen..... | 5 |
| 4.2 Ontwikkelen van alternatieven..... | 6 |
| 4.3 Beschrijving van alternatieven..... | 7 |
| 5. BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN MILIEUEFFECTEN | 8 |
| 5.1 Algemeen..... | 8 |
| 5.2 Bodem en water..... | 9 |
| 5.3 Levende natuur..... | 9 |
| 5.4 Landschap en cultuurhistorie..... | 9 |
| 5.5 Geluid..... | 10 |
| 5.6 Licht..... | 10 |
| 5.7 Gebruiksfuncties..... | 10 |
| 6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN | 10 |
| 7. LEEMTEN IN INFORMATIE EN EVALUATIE | 11 |
| 8. VORM EN PRESENTATIE | 12 |

1. INLEIDING

Twee particuliere initiatiefnemers hebben het voornemen op het landgoed Weleveld, ten noorden van de kern Zenderen, een openbaar golfpark van 27 holes te ontwikkelen. Ter onderbouwing van de besluitvorming over de wijziging van bestemmingsplannen van de gemeente Borne en Tubbergen wordt een milieueffectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd.

Bij brief van 16 november 2001 is de Commissie voor de m.e.r. in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport¹. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in een tweetal gemeentebleden².

Dit advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r.³. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies 'de Commissie' genoemd. Het doel van het advies is om aan te geven welke informatie het MER moet bevatten om het mogelijk te maken het milieubelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen.

De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen⁴, die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. In dit advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel:

- informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieumomstandigheden;
- belangrijke vragen en discussiepunten naar voren brengt, bijvoorbeeld over te onderzoeken alternatieven.

¹ Zie bijlage 1.

² Zie bijlage 2.

³ De samenstelling hiervan is gegeven in bijlage 3.

⁴ Bijlage 4 geeft hiervan een lijst.

2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES

De voorgenomen activiteit betreft de aanleg van een 27 holes omvattend openbaar golfpark op het landgoed Weleveld.

In het milieueffectrapport moeten de **milieuaspecten van de doelstelling** explicieter worden uitgewerkt. Daarbij gaat het vooral om de relatie met de beheerdoelstelling en ontwikkelingsrichting van het Landgoed Weleveld en daarnaast om het aansluiten op en versterken van de landschappelijke en cultuurhistorische gebiedskenmerken, het tegengaan/verminderen van verdroging en behoud en versterking van de ecologische waarden.

In het MER moet duidelijk staan of zich binnen of in de omgeving van het plangebied gebieden bevinden met een speciale status in het rijks- en provinciale beleid, alsmede of deze kunnen worden aangetast. Daarbij kan ook indirect aantasting via het grondwater optreden. Ook moet duidelijk worden of er wezenlijke aantasting dreigt van populaties van beschermde diersoorten. In die gevallen dient er een 'passende beoordeling' te worden gemaakt, waarbij de relevante **beschermingsformules** worden doorlopen. Daarbij is het verplicht om na te gaan of er een (locatie)alternatief mogelijk is waarin deze aantasting wordt vermeden.

In verband hiermee vraagt de Commissie in het MER na te gaan of het gebruik van andere kavels dan nu in de startnotitie staan beschreven tot minder nadelige milieugevolgen zou kunnen leiden. Zij acht het bezien van dergelijke **begrenzingsalternatieven** relevanter dan het onderzoeken van locatiealternatieven op geheel andere plaatsen in de gemeente of de provincie. Complete locatiealternatieven zouden alleen in beeld komen, als zou blijken dat een golfbaan op (en bij) het landgoed Weleveld niet in overeenstemming te brengen is met het bovengenoemde rijks- en provinciale beleid.

De Commissie adviseert vanuit een viertal invalshoeken **thematische verkenningen** te maken voor een optimale begrenzing en inrichting van het golfpark. Dit betreft maximale aandacht voor respectievelijk golftechnische eisen, water- en natuurbelangen, cultuurhistorische waarden en het medegebruiksbelang.

Zo ontstaan modules die bruikbaar zijn bij de formulering van het **meest milieuvriendelijke en het voorkeursalternatief** en eventuele andere voor de besluitvorming relevante alternatieven. Deze alternatieven moeten in het MER in tekst en op kaart worden uitgewerkt.

De **milieugevolgen** moeten worden beschreven voor ieder van de alternatieven en worden afgezet tegen de milieusituatie bij de autonome ontwikkeling. De belangrijkste milieugevolgen bij dit project hebben betrekking op: bodem, water, natuur, landschap, cultuurhistorie en hinder.

Er moet een beknopte en overzichtelijke samenvatting komen met goede kaarten, waarin alle voor de besluitvorming relevante informatie staat.

3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

3.1 Probleemstelling

De aanleiding en de ontwikkelingen die tot het initiatief hebben geleid moeten worden beschreven. Voor de onderbouwing van de behoefte aan golfterreinen baseert de startnotitie zich op de nationale groeicijfers van de Nederlandse Golf Federatie (NGF) in de periode 1992-1998, onderzoek van de Katholieke Universiteit Nijmegen naar de ontwikkeling van het aantal golfers in de periode 2000-2005 en op algemene kengetallen met betrekking tot het aantal leden en het weringsgebied van golfbanen.

Voor een meer gerichte onderbouwing van het initiatief op deze locatie is het van belang actuele informatie op te nemen over plannen voor nieuwe en uitbreiding van bestaande banen⁵ in Overijssel en Oost-Gelderland. Verder is specifiek inzicht nodig in de wachtlijsten en de bezettingsgraad van golfterreinen in de regio.

3.2 Doelstelling

Uit de probleemstelling moet een concrete en duidelijke omschrijving van de doelen worden afgeleid. In het MER moeten ook de doelen ten aanzien van milieubescherming en -verbetering worden aangegeven. Doelen moeten zo worden beschreven, dat ze kunnen dienen voor de afbakening van te beschrijven alternatieven.

In de startnotitie komen de volgende elementen in de doelstelling aan de orde:

1. het realiseren van een openbaar golfpark;
2. invulling geven aan een recreatieve ontwikkeling voor het gebied;
3. handhaven van het landgoedkarakter;
4. het tot stand brengen van positieve milieueffecten.

De Commissie adviseert in het MER vooral punt 3 en 4 specifiek uit te werken. In verband met het landgoedkarakter vraagt de Commissie om aan te geven welke relatie er is met de huidige beheerdoelstelling en ontwikkelingsrichting van het Landgoed Weleveld⁶.

⁵ In inspraakreactie nummer 17 wordt opgemerkt dat het overzicht van golfbanen in de startnotitie niet uitputtend is.

⁶ Zoals onder andere wordt gevraagd in inspraakreactie nummer 3 en 6.

Bij de positieve milieueffecten denkt de Commissie aan een verdere uitwerking in de richting van: het aansluiten op en versterken van de landschappelijke en cultuurhistorische gebiedskenmerken, het tegengaan/verminderen van verdroging en behoud en versterking van de ecologische waarden.

3.3 Besluitvorming

Vigerend beleid

Kort moet worden aangegeven⁷ welke randvoorwaarden en uitgangspunten (ruimtelijke beperkingen, beperkingen ten aanzien van gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen e.d.) gelden bij dit voornemen in relevante beleidsnota's, (ontwerp-)plannen en wetten⁸. Aangezien in het plangebied beschermde soorten aanwezig zijn, dienen hiervoor beschermingsformules te worden doorlopen, zie bijlage 5.

In het MER moet op een duidelijke kaart staan⁹ welke onderdelen van de ecologische hoofdstructuur (EHS) in of in de omgeving van het plangebied liggen en welke status deze gebieden precies hebben (kerngebied, ontwikkelingsgebied, verbindingszone). Ook moet worden aangegeven of er in (de omgeving van) het plangebied gebieden liggen, die om andere redenen een speciale status in het beleid hebben of krijgen (bijvoorbeeld bodembeschermingsgebieden, stiltegebieden, waardevolle cultuurlandschappen, gebieden onder de Boswet, de Natuurbeschermingswet enz.) Wanneer kans bestaat op aantasting van gebieden met een beschermde status, dan dienen ook hiervoor de relevante beschermingsformules te worden doorlopen (zie bijlage 5).

Ten behoeve van de besluitvorming moet ook een Watertoets worden uitgevoerd¹⁰.

Te nemen besluiten

In het MER dient te staan voor welk besluit(en) het is opgesteld. Tevens kan worden beschreven volgens welke procedure en welk tijdpad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Tot slot moeten de besluiten worden aangegeven die in een later stadium nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren, zoals een aanlegvergunning, kapvergunning, ontgrondingsvergunning, keur van het Waterschap, ontheffing van de Natuurbeschermingswet e.d.

⁷ Het is niet de bedoeling dat het MER samenvattingen van beleidsnota's en plannen bevat: dit onderdeel zou zich vooral moeten toespitsen op de vraag waaraan het initiatief moet voldoen (criteria) met de verwijzing naar de overheidspublicatie waarin dit is of wordt vastgelegd.

⁸ Streekplan, Waterhuishoudingsplan, Beleidsplan Natuur en Landschap, Reconstructiewet en relevante pilots in het gebied, Structuurschema Groene Ruimte, Habitatrichtlijn, Natuurbeschermingswet, Natuurschoonwet...

⁹ Inspraakreactie 3 en 20 wijzen op ecologische verbindingszones ten noorden en ten zuiden van het plangebied en inspraakreactie 17 op een provinciale ecologische hoofdstructuur die door het plangebied zou kunnen lopen.

¹⁰ Zie Handreiking Watertoets oktober 2001.

4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Algemeen

De voorgenomen activiteit betreft de aanleg van een 27 holes omvattend openbaar golfpark op het landgoed Weleveld. Relevante alternatieven moeten worden beschreven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Het verdient aanbeveling om onderscheid te maken tussen activiteiten die plaatsvinden in de realisatiefase (aanleg en inrichting) en de gebruiksfase (gebruik en beheer). Bij elk alternatief dient te worden aangegeven welke preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen worden getroffen.

De keuze van de alternatieven moet worden gemotiveerd, evenals de selectie van het voorkeursalternatief. Beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief is verplicht.

In de startnotitie staat dat een andere locatie voor het golfpark niet meer mogelijk is "gezien het vele overleg met de huidige gebruikers en eigenaar". In diverse inspraakreacties¹¹ wordt echter gevraagd om het beschrijven van locatiealternatieven.

De Commissie meent dat de ontwikkeling van dit initiatief gekoppeld is aan het landgoed Weleveld. Wanneer in het MER afdoende is gemotiveerd dat aan een golfbaan behoefte is en dat een golfbaan op Weleveld past in het vigerende beleid van Europa (Habitatrichtlijn), rijk, provincie, gemeente en waterschap, acht de Commissie een verdere locatieafweging voor de besluitvorming van de gemeente Borne en Tubbergen over de wijziging van bestemmingsplannen niet aan de orde.

Wel vraagt zij in het MER na te gaan of het gebruik van andere kavels dan nu in de startnotitie staan beschreven tot een betere inrichting van de golfbaan zou kunnen leiden: niet alleen vanuit golftechnisch perspectief maar ook vanuit milieuperspectief. Deze kavels liggen bij voorkeur in het landgoed, maar gebruik van aangrenzende kavels daarbuiten moet niet bij voorbaat worden uitgesloten. De Commissie acht deze toevoeging van belang in verband met het voorkomen van beschermde soorten in het plangebied en mogelijke aantasting van wettelijke beschermde natuurgebieden. Wanneer niet kan worden aangetoond dat aantasting van beschermde gebieden of populaties van beschermde soorten kan worden voorkomen, is het immers verplicht om na te gaan of er een (locatie)alternatief mogelijk is waarin deze aantasting wordt vermeden.

¹¹ Zie bijvoorbeeld reactie nummer 2, 6, 14, 15 en 17.

4.2 Ontwikkelen van alternatieven

De Commissie adviseert vanuit verschillende invalshoeken thematische verkenningen te maken voor een optimale begrenzing en inrichting van het golfpark. Het is de bedoeling om op die manier vooral modules te ontwikkelen die bruikbaar zijn bij de formulering van het meest milieuvriendelijke en het voorkeursinrichtingsalternatief en eventuele andere voor de besluitvorming relevante alternatieven.

Omdat het niet eenvoudig zal zijn een goede golfbaan te ontwerpen met een clubgebouw in een relatief smalle kavel aan de Bekkingvelderweg, verdient het aanbeveling ook voor de ligging van het clubgebouw varianten mee te nemen.

Thema optimaal golfen

Bij deze benadering gaat het om een begrenzing en inrichting waarin zo veel mogelijk wordt uitgegaan van golftechnische eisen. Dit geldt zowel voor het aantal holes en oefenholes en de ligging van het clubhuis, alsmede voor de vormgeving en ligging van waterpartijen, paden, hoogteverschillen en oriëntatiepunten. Ook de uitgangspunten voor de waterhuishouding en het onderhoud van de baan dienen vanuit dat perspectief te worden beschreven.

Thema water- en natuurbewust golfen

Bij dit thema gaat het erom dat de potentiële en actuele natuurwaarden binnen het gebied zoveel mogelijk worden gehandhaafd en verder ontwikkeld binnen de voorwaarde dat er een golfbaan wordt aangelegd en gebruikt. In dit alternatief wordt rekening gehouden met de antiverdrogingsdoelstellingen voor het studiegebied en worden de natuurlijke mogelijkheden van bodem en reliëf zo veel mogelijk gebruikt voor ontwikkeling van natuurwaarden.

Aangegeven moet worden wat dat betekent voor de ligging van holes en de aspecten die hiervóór zijn genoemd. De mogelijkheid dat bij deze benadering (afhankelijk van de te kiezen begrenzing) een geringer aantal holes kan worden aangelegd, of in natte perioden¹² kan worden gebruikt, dient bij deze invalshoek te worden behandeld.

Thema cultuurhistorisch golfen

Bij deze invalshoek dient het (herstel van het) oorspronkelijke landschapsbeeld en de oude cultuurhistorische patronen als uitgangspunt, binnen de randvoorwaarde van aanleg en gebruik van een golfbaan. Dit betekent dat er een accent op bos, lanen, hagen, beken, alsmede op geomorfologie en archeologie komt te liggen. Aangegeven moet worden wat dat betekent voor het aantal en de ligging van holes, en alle aspecten die hiervóór zijn genoemd.

Thema medegebruik

Bij een accent op medegebruik wordt het terrein ingericht als golfbaan maar staan de mogelijkheden van recreatief medegebruik centraal. De Commissie adviseert om hier uit te gaan van een inrichting die landschappelijk en recreatief zo aantrekkelijk mogelijk is. Maatregelen ter bescherming van recreanten tegen uit de koers geraakte golfballen moeten worden beschreven. Ook van deze benadering moeten de aspecten als hiervóór genoemd worden belicht.

¹² Wanneer bij het voldoen aan de antiverdrogingsdoelstelling zou blijken dat voor bepaalde holes in de winter de drooglegging onvoldoende is, zou de baan in dit alternatief in de winter beperktere speelmogelijkheden kunnen bevatten dan in de zomer.

4.3 Beschrijving van alternatieven

Op basis van deze analyse dient een aantal alternatieven in het MER verder te worden uitgewerkt op kaart en in tekst. Van elk alternatief dient te worden aangegeven:

- hoofdopzet en inrichting van de baan: situering (oefen)holes en gebouwen;
- wijze waarop rekening wordt gehouden met de bestaande gebiedskenmerken (grondwater: stand, stroming, kwel; archeologische en cultuurhistorische waarden, bestaande beplantingsstructuren, de beek, bestaande hoogteverschillen, geomorfologie);
- hoeveel grond en welke soort grond (binnen de aangekondigde gesloten grondbalans) er wordt verplaatst, van waar en waar naartoe; de uiteindelijk beoogde hoogteligging (op kaart);
- (gewijzigde) waterhuishouding in het plangebied;
- hoeveelheid oppervlaktewater, uitvoering waterpartijen (diepte, taludhelling, eventuele beschoeiing, verbindingen), functie en gebruik van de beek.

Verder dient te worden ingegaan op de uitgangspunten en eventuele verschillen per alternatief inzake:

- onderhoud (bewatering, maaien, mest- en bestrijdingsmiddelengebruik, groenbeheer), eventueel gesplitst naar tees, greens, fairways, roughs, semi-roughs, aprons en driving ranges;
- uiterlijk van het clubgebouw en de overige gebouwen (incl. duurzaam-bouwen-maatregelen) en inpassing in het landschap;
- plaats en aard van de verlichting;
- ligging, omvang en inrichting van de parkeerfaciliteiten; ontsluitingspatroon voor autoverkeer; de verwachte verkeersstroom ter plekke (ook op piekdagen en -uren, bijvoorbeeld als er wedstrijden zijn);
- mate waarin nevenactiviteiten plaatsvinden;
- openbaarheid en toegankelijkheid; ontsluiting voor fietsverkeer en wandelaars; afrastering;
- energievoorziening.

Referentie

Het MER moet als referentiesituatie aangeven wat er in het plangebied gebeurt als het voornemen niet doorgaat (zie ook §5.1).

Meest milieuvriendelijk alternatief

Het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet:

- uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu;
- binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen.

De Commissie adviseert bij het mma aandacht te besteden aan:

- bijdrage aan verdrogingsbestrijding door maatregelen zoals minimaliseren van grondwatergebruik; opvang hemelwater voor later gebruik e.d.;
- inrichting die is afgestemd op landschappelijke opbouw en geomorfologie en de ecologische waarden; behoud en versterking van bestaande natuurelementen, waaronder de beek;
- vermijden van verstoring in de bodemopbouw in gebieden met mogelijk archeologische of aardkundige waarden;
- beperking van de toename van verhard oppervlak voor parkeerfaciliteiten;
- vermijden van mest- en bestrijdingsmiddelengebruik;
- gebruik van duurzame energie.

5. **BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN MILIEUEFFECTEN**

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."

5.1 Algemeen

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, inclusief de autonome ontwikkeling hiervan, moet worden beschreven als referentie voor de te verwachten milieueffecten.

Daarbij wordt onder de autonome ontwikkeling verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of een van de alternatieven wordt gerealiseerd. Bij deze beschrijving moet het MER uitgaan van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van reeds genomen besluiten over nieuwe activiteiten. In de startnotitie wordt een somber beeld geschetst van de effecten van voortzetting van het huidige agrarische gebruik. In diverse inspraakreacties¹³ wordt er op gewezen dat in dit verband ook moet worden ingegaan op de effecten van recente en toekomstige milieuegeving voor de agrarische sector.

Het studiegebied moet op kaart worden aangegeven en omvat de locatie en de omgeving, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Tevens moet op kaart een overzicht worden gegeven van de in het studiegebied gelegen gevoelige gebieden en objecten¹⁴.

Bij de beschrijving van de milieugevolgen dienen de volgende algemene richtlijnen in acht te worden genomen:

- Per milieueffect moet de ernst en omkeerbaarheid worden aangegeven.
- Ook de afgeleide, indirecte effecten moeten worden beschreven.
- De manier waarop milieugevolgen zijn bepaald dient inzichtelijk en controleerbaar te zijn door het opnemen van basisgegevens in bijlagen of expliciete verwijzing naar geraadpleegd achtergrondmateriaal.
- Er moet speciaal aandacht worden besteed aan die effecten die per alternatief verschillen.
- Bij de beschrijving dienen de gevolgen van de aanlegfase en de gebruiksfase te worden betrokken.

Het MER dient de milieu-informatie zo veel mogelijk kwantitatief weer te geven en voor zover mogelijk op kaart. Voor een landschappelijke beoordeling dienen schetsen en/of fotomontages te worden opgenomen.

¹³ Bijvoorbeeld nummer 7, 8, 10, 11, 13 en 16.

¹⁴ Zie § 3.3 van dit advies.

5.2 Bodem en water

De belangrijkste aspecten die het MER moet behandelen zijn verandering in:

- geomorfologische en bodemkundige opbouw en gesteldheid;
- geohydrologische gesteldheid en (grond)watersystemen:
 - grondwaterstromen en stromingspatronen (kwel en/of inzijging);
 - de niveaus (variatie in peilen) en de seizoensafhankelijkheid daarvan;
 - stromingshoeveelheden en kwaliteit (bestrijdingsmiddelen, mest) van grond- en oppervlaktewater.

De veranderingen moeten worden afgezet tegen de effecten van het waterbeheer in de bestaande toestand en in de autonome ontwikkeling (extensivering landbouw).

De effecten van anti-verdrogingsmaatregelen moeten worden gekwantificeerd en op kaarten aangegeven. (Omvang van het effect in hectares en grootte van het effect in cm waterstandsverhoging).

5.3 Levende natuur

De belangrijkste aspecten, waaraan aandacht moet worden besteed bij de beschrijving van de bestaande milieutoestand, de autonome milieuentwikkeling en de milieueffecten zijn de negatieve en positieve effecten op:

- (elementen van) de ecologische hoofdstructuur en andere beschermde gebieden;
- voor het studiegebied kenmerkende plantensoorten en plantengemeenschappen;
- voor het studiegebied kenmerkende diersoorten;
- beschermde soorten, prioritaire soorten en doelsoorten van het natuurbeleid, alsmede zeldzame en bedreigde soorten (Rodelijstsoorten)¹⁵;
- ecosystemen met een grote graad van ongeschondenheid, kwetsbaarheid en/of onvervangbaarheid;
- functies van het gebied als voortplantings-, overwinterings-, pleister- of foerageerplaats voor diverse diersoorten, met nadruk op zeldzame en bedreigde soorten en soorten kenmerkend voor bijzondere omstandigheden.

Bij de beschrijving van de effecten dient rekening gehouden te worden met de invloeden van directe vernietiging, verdroging, verstoring, betreding, versnippering en eutrofiëring.

Speciaal bij biologische effecten kan sprake zijn van veranderingen, die zich pas op lange termijn manifesteren.

5.4 Landschap en cultuurhistorie

Het gaat hierbij om de uiterlijke verschijningsvorm van het landschap, het landschapsbeeld, en om de structuur van het landschap met de daarbinnen verschillende patronen en elementen. Ook gaat het om de overblijfselen van eerdere geomorfologische processen en menselijke activiteiten en de herkenbaarheid daarvan.

De belangrijkste aspecten waaraan aandacht moet worden besteed, zijn:

- verandering in de landschapsopbouw vanuit verschillende invalshoeken, zoals:

¹⁵ Zoals onder andere staan aangegeven in de inspraakreacties nummer 2, 6, 14, 17 en 18.

- geomorfologisch: hoogteverschillen en overgangen tussen de verschillende grondsoorten;
- visueel-ruimtelijk: verschil in open-dicht tussen akkers/weiden/plassen en bos, zichtlijnen, doorzichten en oriëntatiepunten (kerktorens, boerderijen);
- aantasting of inpassing van archeologische¹⁶ en cultuurhistorisch waardevolle structuren (zoals de Markegronden) en elementen.

5.5 Geluid

Het MER dient aan te geven of er geluidsgevoelige bestemmingen in de omgeving zijn en in hoeverre het verkeer van en naar de golfbaan aanleiding kan zijn tot geluidshinder. Daarbij moet apart worden ingegaan op de situatie die kan ontstaan bij wedstrijden en evenementen.

5.6 Licht

In het MER moet worden beschreven wat de hinder kan zijn van verlichting op verschillende plekken in het plangebied voor fauna en de menselijke beleving.

5.7 Gebruiksfuncties

Het verdient aanbeveling om in het MER aan te geven welke consequenties de aanleg van de golfbaan (en de verschillende alternatieven daarvoor) heeft voor de gebruiksfuncties van het gebied. Daarbij moet in de eerste plaats worden ingegaan op de beïnvloeding van de ontwikkelingsmogelijkheden van de agrarische bedrijven (stankcirkels, grondoppervlak, mestafzet, grondwaterstand en versnippering van de kavels, landbouwverkeer)¹⁷.

Verder moet worden beschreven in welke mate de recreatieve mogelijkheden in het gebied voor fietsen en wandelen toe- dan wel afnemen.

6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

De milieueffecten van de alternatieven en eventuele varianten moeten onderling én met de referentie worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden.

¹⁶ Zoals besproken in inspraakreactie nummer 14.

¹⁷ Zie de inspraakreactie nummer 1, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 en 16.

Bij de vergelijking moeten de doelstellingen en de randvoorwaarden uit het milieubeleid worden betrokken.

Desgewenst kan een indicatie worden gegeven van de kosten van de verschillende alternatieven.

De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen. Bij het opstellen van de tabellen dient voor de volgende punten aandacht te zijn:

- er moet een duidelijke en controleerbare koppeling zijn tussen de achtergrondinformatie en de inhoud van de tabellen;
- in de eindtabel moeten integrale alternatieven worden vergeleken, varianten kunnen beter apart worden vergeleken;
- de punten waarop de alternatieven worden gescoord dienen (zo nodig na clustering van meerdere kleinere aspecten) ongeveer gelijkwaardig te zijn qua ernst en reikwijdte, zodat een evenwichtig beeld ontstaat;
- de tabel moet zelfstandig leesbaar zijn (vermijd onbegrijpelijke codes of licht deze in een legenda toe).

7. LEEMTEN IN INFORMATIE EN EVALUATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieueffectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen.

De gemeenten Borne en Tubbergen moeten bij de bestemmingsplannen aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek zal worden verricht om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. Het verdient aanbeveling, dat in het MER reeds een aanzet tot een programma voor dit onderzoek staat, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

8. VORM EN PRESENTATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht¹⁸. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn voor een brede doelgroep van belangstellenden en belanghebbenden en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de milieueffecten van de meest relevante alternatieven en varianten;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en eventueel het voorkeursalternatief.

Voor het MER zelf vraagt de Commissie bijzondere aandacht voor de presentatie en vergelijkende beoordeling van de alternatieven en varianten. Voor de presentatie beveelt de Commissie verder aan om:

- recent kaartmateriaal te gebruiken, een duidelijke legenda erbij te voegen en ten minste een kaart op te nemen waarop alle in het MER gebruikte topografische namen goed leesbaar zijn weergegeven;
- foto's en tekeningen toe te voegen van typerende situaties of problemen;
- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondonderbouwing in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen.

¹⁸ Het tijdschrift kenMERken, jaargang 8, nummer 5, pagina 14 geeft nuttige tips voor samenvattingen.